

lag, mycket konkret och såtillvida tillförlitlig åtminstone vad gäller Estorituristerna. Ett mycket intressant och för etnologin viktigt klarläggande är också att någon definitiv klassutjämning är det i turismen inte fråga om, snarare är det så att sociala och ekonomiska mönster fortfarande levs ut på ett subtilt men civiliserat sätt. Ett uppmärksammande av gruppspekten hade säkert givit detta perspektiv ytterligare innehåll.

Upplevelseaspekten och variationsbredden är således viktiga teman i Eva Wolfs avhandling. Vad man upplever är alltså beroende på både disposition, habitus och föreställningar om vad som utgjorde en lyckad semester. Att upplevelseaspekten också utgör något som står i fokus för turistindustrin får som sagt inte helt glömmas. Det turisterna erbjuds är – trots att de förhåller sig på ett nyanserat sätt härtill – fortfarande ett led i medvetna strävanden inom en starkt expanderande industri. Samtidigt finns det därför i fråga om fenomen inom senmodernismen också andra intressanta aspekter att peka på utöver den ökande individualismen och bricolaget. Historien som spegel och fond och det urbana rummet som yta och fasad är en tematik som inte kan förbigås när det gäller just fenomen och upplevelser som uttryckligen tar fasta på det historiska, en tematik som Orvar Löfgren tog fasta på i ett anförande under den internationella SIEF-kongressen i Budapest i år. I motsats till det fantastiska är också vardagsproblematiken på turistorten intressant. Vardagen på turistorten har sina helt bestämda yttre ramar, som man kan följa eller strunta i, men oberoende av om man struntar i dem blir det sällan kaos, vilket negligering av vardagsrutiner hemma resulterar i. Därför är också det faktum att turisterna blir "betjänade" värt att uppmärksamma. Denna fråga hänger kanske också samman med oviljan att beskriva sin vardag hemma: enligt den karnevalistiska logiken skall den sociala ordningen i viss mån vara upp och nedvänd. Eva Wolfs avhandling är föredömlig i det att den inte negligerar sociala skillnader bland svenska turister utan tvärtom tar med dem som förklaringsgrund. Ytterligare en intressant fråga är väl också hur pass åldersbundna de olika turiststilarna är och därvid också frågan om hur 'trogen' man blir sin turiststil; också de kan i någon mån tänkas avlösa varandra i ett långt turistiskt levnadslapp.

Trots dessa små randanmärkningar och på basen av den allmänna översikten, vill jag framhålla att Eva Wolfs avhandling är djuplodande, nyanserad och – trots vissa rundtrampningar och överdrifter i stiljämförelsen på några få ställen – ett mycket välkommet bidrag till

turismforskningen i Norden. Den bygger på en uppfattning som ger varje turismform och varje turist en integritet förutan vilken en vetenskaplig analys inte kan företas. Den visar på att vissa klichéer både inom turismforskningen och det allmänna medvetandet tål att synas i sömmarna för att vi skall få en bättre bild av ett så viktigt och allmänt fenomen som turismen. Avhandlingen *Med charter till Estoril* strävar efter att klarlägga det märkliga i att nordbor och andra europeer förflyttar sig miljals i luftburna färskoster för att bo och ströva omkring på annan ort i en eller två veckors tid för att ... ja, kanske upptäcka det andra och sig själv. Att detta sker via kropp och själ är närmast självklart; att det sker med olika poängteringar har författaren klart visat. Behovet att förankra sig till en viss plats följer alltid vissa kulturellt specifika mönster. Eva Wolf har bidragit till bilden av hur turister av idag förankrar sig. Genom det djupa historiska perspektivet, genom jämförelsen mellan olika stilar, den etnografiska noggrannheten i analysen och stort fokus på den sociala och kulturella kontexten framstår bilden klar, exemplifierad i den idylliska orten Estoril.

Anna-Maria Åström, Åbo/Helsingfors

Marko Lamberg: *Dannemännen i stadens råd. Rådsmanskretsen i nordiska köpstäder under senmedeltiden*, Stockholmia förlag, Stockholm 2001. 423 s., ill. English summary. ISBN 91-7031-114-5.

Att på våra breddgrader forska om den inre sociala strukturen och den politiska kulturen i nordiska medeltidsstäder är högst ovanligt. För storstäderna på kontinenten – för Venedig, Florens, Lübeck och Paris, med flera metropoler – är dylik forskningsinriktning måhända vardagsmat på akademierna ifråga, men inte för städer som Malmö eller Bergen. De flesta svenska historiker har väl dessutom tagit för givet att det är omöjligt att göra mycket mer än att skrapa på ytan i detta ämne. Mängden bevarat källmaterial från nordisk medeltid är begränsat och i allmänhet otillräckligt för djupgående sociala analyser.

Nu har likväl en finsk forskare, Marko Lamberg vid Jyväskylä universitet, gripit sig verket an. Resultatet är en avhandling med titeln *Dannemännen i stadens råd. Rådsmanskretsen i nordiska köpstäder under senmedeltiden*. Det är en detaljerad analys av tre städer: Stockholm, Malmö och Bergen under perioden från ca 1350

till ca 1530, från digerdöden till grevefejden. Lamberg är primärt ute efter att tolka och belysa en särskild grupps aktiviteter och sammansättning: rådmännen. Dessa herrar, vilka utövade ämbetet i kraft av sitt anseende, sina borgerliga privilegier och sin socio-ekonomiska framgång var det närmaste de tre städerna kom ett härskande överskikt, en maktelit. Men hur exklusiv var egentligen deras krets? Var rådmannakretsen öppen eller sluten i förhållande till andra grupper i samhället?

Lamberg har bakom sig en omfattande inläsning av internationell forskning – att nyttja i inspirerande samt komparativt syfte – och han har lagt stor möda på arkivstudier. Under arbetet med avhandlingen lade han sig vinn om att tolka mängder av aspekter av mänskligt liv, allt för att sätta in rådmännen i en så icke-anakronistisk, tidstrogen ram som möjligt. Vidden imponerar! Lamberg undersöker släktskapsförhållanden, boendesituation, sällskapsliv, synen på heder och ära, med mera, med mera. Han drar sig inte för att anlägga ett genusperspektiv och undersöka kvinnornas (rådmanskornas) handlingsutrymme inom den dåtida offentligheten. Han analyserar hanterandet av olovlig sexualitet och skamsituationer. Han studerar sociotopografin och eventuella rådmansenklaver i bebyggelsen – särskilt intressant för Malmös del – liksom korporationer, social gränsmarkering, festlig självhävdelse, skillnaden mellan hypotetisk arbetsbörda och arbetsbörda i praktiken, handelsverksamhet, synen på våld, maktmissbruk, förnållning, och så vidare. Med andra ord: en läsning av Lambergs avhandling ger automatiskt en levande bild av hur en senmedeltida nordisk stad fungerade, visserligen med fokus på det sociala överskiktet men med tillräcklig bredd för att hela samhället skall veckla ut sig på bokens sidor. Oavsett vilket specialintresse man som läsare råkar ha är *Dannemännen i stadens råd* att betrakta som en suverän inkörspport till en förståelse av stads-samhället före 1600-talet – förutsatt, förstås, att vi har i minnet att Lambergs skildring huvudsakligen är relevant för stora, blomstrande köpstäder, inte de små landsortscentra som trots allt utgjorde huvuddelen av den medeltida nordiska stadsuppsättningen.

Vad kommer då Marko Lamberg fram till? Givetvis en mängd empiriskt erhållna grundfakta, guld värda för alla med ett uns av intresse för Malmös, Bergens och Stockholms historia. Därtill åtskillig statistik, värdefull för kommande forskargenerationer vars medlemmar slipper göra om de mödosamma beräkningarna. När det gäller avhandlingens konkreta problemställning konstaterar Lamberg att rådmännen och borgmästarna i de

nordiska köpstäderna kände djup samhörighet med hela det burgna borgerskap ur vilket de själva rest sig. De gjorde allt de förmådde för att hävda sin borgarära, sin heder, och sökte med alla till buds stående medel avskärma sig från verklig och ryktesspridd vanära, liksom de markerade avstånd i förhållande till de lägre stående grupper som förknippades med dylik. När huvudgatan i Bergen blev ett tillhåll för prostituerade och deras kunder övergavs den av rådmanshushållen. Rådmännen i Stockholm gjorde en poäng av att undvika fysisk kontakt med fallna kvinnor. Av detta tankemönster följde att rådmännen inte primärt eftersträvade den typ av skrytsamt exklusivt beteende (*conspicuous consumption*, etc.) som vi har för vana att associera med senare tiders samhällseliter. Det var sällan fråga om att genom dagligt agerande överträffa och överglänsa borgarkollegerna utanför rådmännens egen skara. Det fanns betydligt mer som förenade än som skilde rådmän och vanliga borgare.

Rådmanskretsarna var strukturellt öppna såtillvida att de rent släkt- och familjemässigt aldrig utgjorde en sluten samhällsgrupp, och socialt och kulturellt sett fanns få vallgravar mellan rådmän och andra borgare, särskilt om vi betraktar situationen i Bergen. Medlemmarna av icke rådsanslutna borgarfamiljer kunde i princip bära lika dyra kläder och smycken som medlemmarna av rådmansfamiljerna, under förutsättning att de hade ekonomiska medel därtill. Sedan är det en annan sak att rådmanskretsarna och rådmansfamiljerna värnade om uppnådda positioner. De gjorde vad de kunde för att bevara rådande läge, eftersom det gynnade dem själva. Idealet – som aldrig uppnåddes – var att de män som valts till rådsmedlemmar skulle förbli valda ända till sin död. Traditionen av rådmannakontinuitet inom rika köpmannafamiljer (ytterst sällan inom hantverkarfamiljer) förmedlades av ett fåtal "nestorer", äldre rådmän som suttit i församlingen i flera decennier. Det var inte ovanligt att rådmansvärdigheten förknippades med speciella hushåll, och att giftermål med rätt kvinna därmed öppnade dörren till det eftersträvarvärda ämbetet. Även namngivningstraditioner vittnar om en strävan efter vad som i praktiken var en ouppnåelig dröm om social fraktionsbildning.

Mest tydligt framträder skillnaden mellan å ena sidan rådmän och deras närstående, å andra sidan övriga stadsinvånare, i vad Lamberg betecknar som "mental slutenhet", i synnerhet markerad genom medlemskap i exklusiva gillen såsom Sankta Gertruds gille i Stockholm. Lamberg länkar detta fenomen till "den tilltagande antagonismen mellan högreståndskulturen

och den folkliga kulturen” och knyter an till Peter Burkes välkända resonemang i frågan. Men här är Lamberg ute på farlig mark, och det vet han om. För 1300-talet och huvuddelen av 1400-talet är det ytterst svårt, erkänner han, att upptäcka och konkret belägga denna socio-kulturella differentiering. Bristen på källor omöjliggör en analys av exempelvis demografisk sammansättning under fastlagsupptåg före sent 1400-tal, och Lamberg väljer att låta frågan förbli öppen. Dock hävdar han att tecknen starkt tyder på att det malmöitiska högborgerskapet var jämförelsevis tidigt ute i sitt markerade avståndstagande från folkliga sedvänjor. Just i Malmö började även fastigheter användas för att uttrycka social status och sociala ambitioner tidigare än i de andra undersökta städerna.

Allt som allt är Marko Lamberg's avhandling att betrakta som ett gott, gediget hantverk, komplett med utförlig dokumentation och med lagom försiktiga slutsatser. Läggs därtill att det är en vacker bok med rikhaltigt bildmaterial och värdefulla bilagor. *Dannemännen i stadens råd* tillhör de nordiska avhandlingar som framtida forskare svårligen kommer runt om de önskar forska vidare om epokens allmänna historia eller om nordiska socialgruppers formering i övergången från medeltid till tidigmodern tid.

Dick Harrison, Lund

Elisabeth Reuterswärd: *Ett massmedium för folket. Studier i de allmänna kungörelsernas funktion i 1700-talets samhälle*. Studio Historica Lundensia, 2, Lund, 2001. 330 s., ill. English summary. ISBN 91-628-4906-9.

De allmänna kungörelserna har utan tvivel försumrats både som fenomen och som källa. Vår kunskap om överhetens spridning av information bland folket under 1700-talet är blygsam. Nu föreligger emellertid en avhandling som beskriver och analyserar både själva kungörelsesystemet i sig och den information detta förmedlade.

Studien koncentreras till tiden 1740 till 1790, och rumsligt rör det sig huvudsakligen om några församlingar i Skåne. Undersökningen har likafullt given bäring på hela nationen, då kungörelserna utgjorde ett nationellt system med nationella regelverk och rutiner. En kategori kungörelser, de från Kungl. Maj:t och de centrala ämbetsverken, var givetvis också desamma över hela riket, till skillnad från länskungörelserna och de lokala kungörelserna.

Genom hela avhandlingen följs två teman. Dels gäller det kungörelserna i egenskap av informations-system. Hur kungörelsesystemet uppstod, hur det reglerades, hur det i praktiken verkställdes. Dels handlar det om kungörelsesystemet som ett uttryck för statsmaktens presentation och legitimering av sig själv, om den bild av överheten kungörelserna ville förmedla.

Den information som spreds via kungörelserna var synnerligen omfattande, och informationsmängden ökade över tid. Notabelt är också att lejonparten av kungörelserna, mellan 60 och 80 procent beroende på hur man räknar, utfärdades regionalt. Kungörelsernas huvudsakligaste funktion var att legitimera statsmaktens befallningar. Lagar och förordningar ansågs inte ha trätt i kraft i en församling förrän de blivit kungjorda där; en ordning som ändrades först 1894. Allmogen förefaller ha lyssnat lyhört. Reuterswärd visar på sådana fall där man vägrade att lyda kungjorda befallningar som stred mot vad som tidigare kungjorts.

Kungörelsesystemet fyllde en inte mindre funktion för att få lagar och förordningar verkställda. Den offentliga sektorns utbyggnad från och med senare delen av 1800-talet gjorde denna funktion överflödig. Överheten framställde sig givetvis som beskyddande. Inte minst understryker Reuterswärd hur föreställningen att riket styrdes av lag och inte av överhetligt godtycke inskräptes. Naturligtvis fungerade kungörelserna även kontrollerande. Överheten markerade sin förmåga att straffa. Men kontrollen var inte ensidig. Allmogen värnade kungörelsesystemet då man menade sig ha ett behov av information för att kunna försvara sina rättigheter. Överhet och allmoge hade därtill ett gemensamt intresse av att kontrollera överhetens egna hantlangare, t.ex. lägre tjänstemän. Tydligt framträder även i kungörelserna den förhandlingskultur och överhetens uppenbara beroende av åtminstone ett visst mått av samtycke från folket, som bl.a. Peter Aronsson och Eva Österberg lyft fram. Reuterswärd iakttar även de lokala och regionala kungörelsernas betydelse i den lokala och regionala ekonomin. Genom kungörelserna salufördes fastigheter, djur och lösöre.

Elisabeth Reuterswärd's avhandling fyller en väsentlig lucka. Så behöver exempelvis presshistorikerna inte längre förundras, i alla fall inte lika mycket, över den påfallande bristen på inrikesnyheter i 1700-talets och det tidiga 1800-talets tidningar.

Patrik Lundell, Lund